

Diskuse

Karel Bertelmann, Malé zamyšlení nad F. D. Rooseveltem a fašismem

1. Po přečtení velmi solidně fundované a pečlivě zpracované studie J. Blahože: *Rooseveltův Nový úděl a státní zřízení USA* (Právněhistorické studie 1963/9) zmocňují se čtenáře — vedle uspokojení nad zevrubnou právněhistorickou informací k opatřením rooseveltovské éry — též některé divné, možná i kacířské myšlenky. Autor tu líčí F. D. Roosevelta jako pokrokového buržoazního demokrata, jehož četná autoritativní opatření ve výstavbě státu a při řízení hospodářství však objektivně prohlubovala *fašizační tendence* ve státním a hospodářském zřízení USA a svou podobou připomínala zákonodárství Mussoliniho fašismu, přičemž nešlo o „podobnost čistě náhodnou“. Blahož se přitom v mnohém opírá o závěry předního činitele KS USA, W. L. Fosterova.

Přesahuje naše možnosti i záměry zabývat se Blahožovou studií do podrobností. Jde nám o jeho *hodnocení rooseveltovské éry* a vlastně ani ne tak o hodnocení Blahožovo, jako o naše dosavadní nebo „dosedávající“ marxistické hodnocení Rooseveltových či jiných podobných zásahů státní moci do ekonomiky a celého státního života v období nadvlády monopolního, resp. státně monopolního kapitalismu.

Přitom hodláme spíše otázky klást než na ně odpovídat.

2. Dříve než se pustíme do jádra věci, chtěli bychom položit jednu otázku *metodologického* charakteru; máme přihlížet i k *současnému pokračování* nebo k současné analogii těch tendencí, jejichž vývojový proces v minulosti sledujeme? Mám za to, že je nezbytné posuzovat minulost z *hlediska dneška*, jinak postupovat znamená neučit se z nejnovější historické zkušenosti.

J. Blahož hovoří v závěru své studie o tom, že fašizační tendence rooseveltovské éry se projevovaly např. „v nové koncepci státem řízené ekonomiky, ve státní regulaci odborových organizací a pracovního procesu, ve zřizování zvláštních orgánů pro řešení pracovních a výrobních sporů a v zavedení diktátorského principu do státní správy.“ Mnohé z těchto příznaků charakterizují též soudobý imperialistický stát — většinou však *nedospíváme dnes k závěru o fašizačním charakteru těchto opatření*. Kdybychom začali třeba srovnávat volební programy Lyndona Johnsona a Barryho Goldwatera (např. z hlediska plaidování pro státní zásahy do ekonomiky, *upevňování moci federace vůči státům* atd.) — z hlediska toho, co je podle Blahožovy studie příznačné pro fašizační proces, mohli bychom dospět k závěru, že Barry Goldwater byl profašistickým bojovníkem. Je však zřejmé, že např. v důležité otázce občanských práv pro černochoy stává se progresivním právě *upevňování federální moci vůči jednotlivým státům USA*. Ale vraťme se k Rooseveltovi.

3. Hodnocení rooseveltovské éry není vskutku jednoduché. Autorovo pojetí (srov. str. 90—91), shrnující *rozpornost* této éry do celkem jednoduchého rozporu *mezi subjektivní dobrou vůlí F. D. Roosevelta a objektivně fašizačními výsledky jeho úsilí*, zdá se nám však zjednodušením ne zcela korektním (na str. 73 práce připouští sám autor *relativně pokrokové výsledky* podřízení Nejvyššího soudu prezidentovi,

příčemž kritizuje hlavně „způsob, kterým jej bylo dosaženo“). Lze ovšem souhlasit s autorem, že „snahy o státní řízení práce a kapitálu za existence kapitalistické základny vedou nutně k srůstu monopolů se státem a ke stále vzrůstající nadvládě monopolistického kapitálu nad celým společenským životem země“. Tento proces nemusí být však ještě fašizačním procesem, nemluvě o tom, že za *fašizační se označují („en bloc“)* všechna opatření, posilující postavení výkonné moci a vůbec federální moci USA. Tímto podle mého názoru formálním způsobem hodnocení postupovali jsme donedávna snad všichni. Stačilo, aby buržoazní ústava nebo zákon ponechal otevřená dvířka např. delegaci zákonodárné moci — a klíč k fašistickému zaklínadlu byl objeven. Posilování výkonné moci poskytuje ovšem značné možnosti pro realizaci fašizačního procesu, možnost však nelze ztotožnit se skutečností. Abychom mohli tu či onu organizační formu či metodu práce buržoazního státu označit za fašistickou nebo i fašizující, k tomu je podle našeho názoru dlužno předem provést hluboký rozbor nejen *třídně politických sil* mechanismu buržoazní diktatury, ale i celkového *politického režimu*, forem a metod vládnutí vůbec. Závěr, že u moci je imperialistická buržoazie, nemůže sám o sobě stačit.

4. Když hovoří autor (str. 83) o fašizačních tendencích v USA v r. 1929, cituje v poznámce (124) *Dimitrovovu charakteristiku fašismu*: „Fašismus je otevřenou diktaturou nejreakčnějších, nejšovinističtějších, nejimperialističtějších živlů finančního kapitálu“ (na VII. Kongresu KI v r. 1935). I když — budiž nám to dovoleno — nepovažujeme ani tuto definici fašismu za vyčerpávající po stránce politické, jeví se se nám i z hlediska této definice očividně obrovský rozdíl mezi rooseveltovskou érou „fašizace USA“ a mezi *skutečným fašismem*.

Domníváme se přitom, že jedním z výrazných nedostatků rozboru fašizačních procesů v buržoazním státě bývá též nedostatečné rozlišování zásahů státu do ekonomické a politické sféry, resp. že zásahy do ekonomické sféry, obdobné fašistickým, bývají někdy považovány „samy o sobě“ za postačující kritérium fašizace. Některé, zejm. počáteční zásahy fašismu do ekonomiky, se však valně neliší od obvyklých státně monopolistických nebo i *reformistických* opatření na tomto poli. V ekonomické oblasti bývá vůbec obtížné (a my jsme tento problém jako by záměrně opomíjeli) rozlišit opatření vyplývající z *rozvoje výrobních sil na straně jedné a protidemokratického charakteru imperialismu na straně druhé* (např. v procesu centralizace). V této souvislosti stojí před námi např. široký a závažný problém přehodnotit celou škálu vývojových tendencí sociální struktury imperialistického státu, označovaných narmoze až dosud stereotypně jako „zahnívání kapitalismu.“ (Jde zejm. o rozšiřování služeb na úkor výrobní sféry apod.)

I když i v ekonomických opatřeních imperialistického státu lze po našem soudu mnohdy dobře rozpoznat jejich fašizující ledví (např. v opatřeních, zavádějících rasovou diskriminaci apod.), domníváme se přitom, že hlavní kritérium fašizačního procesu buržoazního imperialistického státu bude ležet v *oblasti politické*, že *fašismus i fašizační proces je v podstatě jev politického charakteru* (což přirozeně nevyklučuje jeho závažné příznaky na úseku řízení ekonomiky, „usměrňování“ kultury atd.). V politické oblasti nemají být pak různá, někdy jen formálně protidemokratická opatření směšována se *zásadním tažením proti politické tedy i buržoazní demokracii, brutálním a masovým potlačením občanských práv a svobod*, typickým pro opravdový fašismus. Nezbytným politickým znakem fašismu i fašizace je podle našeho mínění i *demagogické stavění zájmů malé a střední buržoazie právě proti buržoazii velké a monopolistické a třídní demagogie vůbec*.

Některá opatření rooseveltovské éry v hospodářství měla zároveň i určitý *reformistický charakter*, nemající daleko k požadavkům pravicových sociálně demokra-

tických stran v jiných zemích (státní řízení hospodářství státem imperialistické buržoazie za účasti pravicových odborů atp.). Z tohoto hlediska mohl se F. D. Roosevelt jevit též jako „sociálfašista“. Myslíme však, že samo toto označení bylo již překonáno, a to právě pro období třicátých let. (Toto stanovisko potvrzuje pro vývoj předmnichovské buržoazní republiky též J. Kladiwa ve stati „K současným otázkám historiografie nejnovějších dějin“, Rudé právo, 4. 12. 1964).

5. Ještě několik poznámek, které ovšem nechtějí nahradit podrobný rozbor celé problematiky.

V Blahožově stati se rovněž poukazuje na zasahování rooseveltovské exekutivy do sféry „soukromoprávní“, do sféry *vlastnického práva a smluvní svobody*. Je třeba připomenout, že tyto a podobné Rooseveltovy zásahy, spojené s konflikty s Nejvyšším soudem USA, mají „dvojí dno“, z nichž jedno je nesporně *progresivního* rázu. Podobně jako v otázce *sociálního zákonodárství* stavěl se Nejvyšší soud USA téměř celé století též proti všem *zákonodárným zásahům do vlastnického práva*, opíraje se o pátý dodatkový článek k ústavě USA, že „nikdo nesmí být zbaven života, osobní svobody nebo majetku bez řádného soudního procesu“. Z těchto pozic „*barbarského liberalismu*“ postavil se Nejvyšší soud USA r. 1857 proti *zákonu o zrušení otroctví* s odůvodněním, že tu byl porušen ústavní princip „*due process of Law*“. Odmítání zákonodárných a jiných zásahů do tzv. smluvní svobody (opuštěné v USA do jisté míry právě F. D. Rooseveltem) souviselo rovněž s popíráním práva odborů zasahovat do individuálních pracovních vztahů pod liberalistickým heslem „*smluvní svobody*“. Takové pojetí je vedeno v zásadě týměž buržoazně ideologickým momentem, který vedl za Velké francouzské revoluce k vydání tzv. *Le Chapelierova zákona* (1791), zakazujícího odborové (koaliční) sdružování ve jménu práv člověka a občana.

Rooseveltovy spory se soudy, ale i s Kongresem USA vyžadují proto vždy velmi pečlivou třídně politickou analýzu. Je-li správně konstatováno Rooseveltovo *diktátorské postavení v USA* (str. 58) a poukázáno na odlišnost Rooseveltovy pozice od ostatních tzv. *silných presidentů* jeho částečnou uzurpací zákonodárné moci, nelze přitom opomíjet skutečnost, že právě *ve vývoji USA nemůžeme prostě položit rovnítko mezi specifickou vahou výkonné moci a antidemokratickými tendencemi*. Je známo, že např. autorem citovaný „*silný president*“ A. Jackson (1829—1837) byl představitelem plebejského živlu kolonistů v době, kdy Kongres USA na základě trvajících i majetkově censovních omezení volebního práva představoval spíše vrstvy bohatších starousedlíků i statkářů.

Posléze slůvko *k úloze osobnosti v dějinách*.

Autor se snaží (na str. 91) ukázat, že F. D. Roosevelt, byť jakkoli silný a vynikající jedinec, nedosáhl svých konečných cílů, neboť nepochopil podstatu společenských proudů své doby a jejích hybných sil. Chtěl omezit moc monopolů v zemi a protože se nedokázal opřít o dělnickou třídu, působily jeho zásahy často opačným směrem.

Avšak tím podle mého charakteristika F. D. Roosevelta teprve začíná. Úlohu osobnosti v dějinách a tedy i úlohu F. D. Roosevelta bylo by dlužno hodnotit především konkrétním rozбором těch společenských sil, které umožnily a vyvolaly jeho více či méně osvícený „*absolutismus*“. Autor tuto problematiku sice do jisté míry sleduje (na str. 54), avšak jeho rozbor není ani dostatečně konkrétní, ani dotažený. Autor by se měl také vyjádřit k novým pohledům na rooseveltovskou éru ze strany KS USA a nevycházet pouze se stanoviska Fosterova. Rooseveltovu politiku New Dealu pak nelze rozhodně vytrhnout z celého komplexu „*rooseveltovské éry*“, včetně jeho působení ve světové politice. Jen tak můžeme lépe pochopit — i pro dnešek skutečnou — a nikoli pouze jednostranně vykládanou „*úlohu osobnosti F. D. Roosevelta v dějinách*“.

Prosinec 1964